

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2005 | ÅRGÅNG 9

Bokförlaget THALES

Gustaf Arrhenius

1. Introduktion

VEM HAR RÄTT att delta i vilka beslut? Det torde vara uppenbart att svaret på denna fråga är en viktig del av en teori om demokrati; ty är det något som alla uppfattningar om demokrati har gemensamt så är det en referens till en mängd individer, ett samhälle eller ett »folk» som är, i någon mening, självstyrande. Därför är det överraskande att inte mycket har skrivits om detta problem i de klassiska verken om demokrati. Som Robert Dahl uttrycker det, »hur man ska avgöra vilka som legitimt utgör »folket» ... och i kraft av detta har rätt att styra sig själva ... är ett problem som nästan totalt har försumrats av alla de stora politiska filosoferna som skrivit om demokrati.» (Dahl, 1970, s. 60)¹

Det torde också stå klart att avgränsningsproblemet inte endast är ett teoretiskt huvudbry för akademiker utan också ett trängande praktiskt politiskt problem. T.ex. vilken är den korrekta valkretsen för en demokratisk lösning av konflikten på Nordirland? Räcker det med att ett fördrag godkänns av invånarna (eller deras representanter) i Nordirland eller ska man också ta hänsyn till folken i Storbritannien och Irländska republiken? Det senaste fördraget — »Good Friday Agreement» — folkomröstade medborgarna i Nordirland och Irländska Republiken om, medan medborgarna i Storbritannien representerades av deras regering. Det är knappast en lösning som faller en gammaldags unionist i smaken, han skulle föredra en omröstning i hela Förenade kungadömet Storbritannien och Nordirland eller kanske enbart i Nordirland.² En irländsk nationalist skulle dock kunna hävda att en sådan avgränsning vore inget annat än en partisk valkretsindelning på internationell nivå. Likväl kan både unionisten och den irländska demokraten vara övertygade demokrater.

Det är lätt att ge fler exempel på praktiska avgränsningsproblem.³ Det är måhända inte lika klart att avgränsningsproblemet

också reser teoretiska frågor angående berättigandet av demokrati och dess legitimitet. F. G. Whelan, som mig veterligen är den första som ingående diskuterar avgränsningsproblemet från ett teoretiskt perspektiv, hävdar att

... demokratisk teori *inte själv* kan ange någon lösning på de tvister som kan uppstå — och historiskt sett har uppstått — om gränsdragningar. Det är kanske inte överraskande att demokrati, som är en metod för gruppbeslut eller självstyre, inte kan appliceras på den logiskt föregående frågan om gruppens sammansättning vars existens den förutsätter. Likväl görs starka påståenden titt som tätt om demokrati, både av dess filosofiska förespråkare och av den moderna världens ideologer och aktivist; demokrati framförs vanligtvis som den enda grunden för legitimt styre, och som den enda legitima metoden för bindande samhälleliga beslut. *Avgränsningsproblemet avslöjar emellertid en av begränsningarna för demokratins tillämplighet*, och ett erkännande av detta problem kan kanske ha den goda effekten att moderera de ibland överdrivna påståenden som görs i dess namn (Whelan, 1983, s. 40, 43).⁴

Jag kommer att ifrågasätta Whelans slutsats och föreslå att den bygger på att han försummat att ta hänsyn till en grundläggande distinktion mellan två sätt att förstå demokrati. Vidare ska jag försöka visa att det finns en idé i den demokratiska traditionen som erbjuder en lösning på avgränsningsproblemet.⁵

II. Normativa ideal och beslutsmetoder

INOM MORALFILOSOFIN HAR det länge varit känt att man bör skilja på normativa ideal å ena sidan och beslutsmetoder eller regler för sociala interaktioner (t.ex. sociala och kulturella normer, lagar, statliga verk), å andra sidan.⁶ Grovt uttryckt anger ett normativt ideal det slutgiltiga mål vi strävar emot, såsom det rättvisa eller goda samhället. Man kan också uttrycka det så att det normativa idealet pekar ut de egenskaper som gör en handling, en viss politik, en institution eller ett visst samhällssystem, etc., rätt, bra, el-

ler rättvist. En beslutsmetod, å andra sidan, är ett system eller en metod för att fatta och genomföra beslut som används för att nå det mål som idealet specificerar. Man använder det normativa idealet tillsammans med empiriska fakta för att utvärdera och rangordna olika beslutsmetoder med avseende på hur väl de uppfyller det normativa idealet i olika sammanhang. Användandet av en viss beslutsmetod rättfärdigas av det normativa idealet, medan det normativa idealet rättfärdigas genom att vara i reflektiv jämvikt med våra genomtänkta normativa omdömen och genom att uppfylla vissa epistemologiska och metodologiska kriterier (som t.ex. konsistens och räckvidd).

Låt oss ta utilitarismen som ett exempel. Enligt det utilitaristiska idealet är en handling rätt om och endast om den maximerar folks välmåga. En vanlig invändning mot utilitarismen är att hävda att den faller på eget grepp då det i det flesta fall är praktiskt omöjligt att räkna fram värdet på utfallen av de alternativa handlingar som står en till buds. Om vi försöker använda den utilitaristiska principen i vardagslag, blir det troliga resultatet att vi handlar fel då våra bedömningar av värdet på de olika utfallen troligen kommer att vara felaktiga. Detta är dock inget bra argument mot utilitarismen som ett normativt ideal utan endast ett argument mot utilitarismen som beslutsmetod. Man kan omfatta utilitarismen som normativ ideal samtidigt som man håller med om att man i vardagslivet ska använda sig av tumregler och approximeringar: hjälp de som har det svårt, var ärlig, försök hålla löften, följ lagen, etc., på den individuella nivån; rättsstat, demokrati, oberoende massmedia, etc., på den institutionella nivån. Vilka beslutsmetoder vi bör använda, däremot, bestäms av utilitaristiska övervägande vid de tillfällen då vi har tillräckligt med tid och resurser för att utvärdera konsekvenserna av ett generellt användande av dessa metoder jämfört med alternativa metoder. Samma tillvägagångssätt gäller för förespråkare av andra ideal som t.ex. jämlikhet med avseende på resurser eller makt, rawlsiansk liberalism, m. m.

Det finns två viktiga lärdomar att dra från detta exempel. För det första: man kan förkasta en teori som en beslutsmetod samtidigt

som man omfattar den som ett normativt ideal och omvänt. För det andra: då ett ideal och en beslutsmetod används på olika sätt så är en del av den kritik som kan riktas mot beslutsmetoden inte tillämplig som kritik mot idealet och omvänt. Kritiken att ett ideal är omöjligt att använda i vardagslivet missar helt målet då ett ideal inte är tänkt att användas på det sättet. Kritiken att en beslutsmetod, »Håll dina löften!» t. ex., inte uttrycker vad vi slutändan anser är det som gör en handling rätt missar även den helt målet, då det inte är avsikten med en beslutsmetod. Återigen, idealet uttrycker målet medan beslutsmetoden används för att, så långt som det går, uppfylla målet.

Vad har distinktionen mellan normativt ideal och beslutsmetod med demokrati att göra? Även en teori om demokrati kan uppfattas på två sätt, antingen som ett normativt ideal eller som en praktisk beslutsmetod. R. J. Pennock uttrycker det väl i samband med en diskussion av Wollheims paradox: »Man måste från början skilja mellan demokrati som ett ideal och demokrati som en praktisk anordning för att approximera idealet.» Om man vill försvara demokrati som ett normativt ideal, exempelvis såsom en idé om rättvis fördelning av makt, så behöver man visa att den är i reflektiv jämvikt med våra genomtänkta omdömen och intuitioner om demokrati och rättvis fördelning av makt, och att den uppfyller andra relevanta epistemologiska och metodologiska kriterier.⁷ Ett sådant ideal behöver, som sagt, inte vara direkt användbart i konkreta beslutssituationer utan används, tillsammans med empiriskt underlag, för att utvärdera och rangordna beslutsmetoder för olika situationer och sammanhang med avseende på hur väl de uppfyller det mål som har specificerats av idealet.

Jag skulle tro att de som undersöker hur demokrati fungerar i praktiken — statsvetare, sociologer, jurister, m.m. — oftast har uppfattat demokrati som en beslutsmetod eller ett sätt att utforma institutioner.⁸ Mer eller mindre implicit i många diskussioner av demokrati finner man dock idén att demokrati är ett slags normativt ideal. Det är ofta underförstått i litteraturen om teorin om kollektiva val och ofta klart uttryckt i politiska paroller, i det senare fallet ofta uttryckt i termer av rättvisa och jämlikhet.⁹ Om man vill

framställa demokrati som ett normativt ideal, så tror jag att den mest lovande ansatsen är att se det som en teori om rättvis fördelning av inflytande eller makt, men det är inte avsikten med denna uppsats att vare sig framställa eller försvara en sådan teori.¹⁰

III. Demokrati som en beslutsmetod och avgränsningsproblemet

HANDLAR WHELANS DISKUSSION om demokrati som en beslutsmetod eller som ett normativt ideal? Whelan är inte särskilt klar på den punkten. Ibland låter det som han har ett ideal i tankarna, t. ex. när han beskriver demokrati som »den enda grunden för berättigat styre». Den som uppfattar demokrati som en beslutsmetod tror inte att demokrati är grunden för ett berättigat styre utan snarare att dess legitimitet härleds från det ideal som motiverade valet av demokrati som beslutsmetod. För en utilitarist är användningen av någon form av demokrati rättfärdigad om demokrati maximerar folks välmåga jämfört med alternativa styrelseskick. För rawlsianska liberaler är användandet av demokrati rättfärdigat, på ett ungefär, om det är den beslutsmetod som är förenlig med grundläggande medborgerliga friheter, lika möjligheter och maximerad välmåga för de sämst ställda. För libertarianer av Nozick-snitt är demokrati rättfärdigat om det respekterar folks grundläggande rättigheter. Och så vidare för andra normativa ideal.

Å andra sidan verkar flera av Whelans resonemang handla om demokrati som en beslutsmetod. Han ägnar t. ex. mycket utrymme åt att diskutera avgränsningsprinciper baserade på statsterritorium, nationalitet, kultur, eller geografi. Det torde vara tämligen uppenbart att sådana avgränsningsprinciper inte håller måttet som en del av ett demokratiskt ideal. Statsterritoriumsprincipen är ett belysande exempel. Enligt denna princip inkluderar vi helt enkelt de personer som bor eller som är födda på en viss stats territorium i det demokratiska styret av just den staten. Som Whelan själv påpekar så kan statsterritoriumsprincipen inte ge någon vägledning i de fall där gränsen mellan stater är ifrågasatt utan förutsätter att alla tvister om gränsdragningen mellan stater redan är avgjorda. Så är ju inte alls fallet, utan just oenighet om sådana gränser har varit

den kanske främsta drivkraften bakom flera av de mest tragiska och blodiga konflikterna i historien och i nutiden.

Vidare så har statsterritoriumsprincipen en mycket begränsad räckvidd. Det är inte endast stater som kan vara föremål för ett demokratiskt styrelsesätt, utan även kommuner, klubbar, politiska partier, företag, m.m. Man kan hävda att varje social organisation av människor, från världssamfundet till familjen, ligger inom demokratins domän, dvs. är kandidater för att styras på ett demokratiskt sätt.¹¹ Statsterritoriumsprincipen svarar bara på ett speciellt avgränsningsproblem och lämnar frågan öppen hur man ska avgränsa deltagandet i beslut i andra samfund. Ett tillfredsställande principiellt svar på avgränsningsproblemet bör ha en betydligt större räckvidd.

Slutligen, även om vi levde i den bästa av alla möjliga världar där alla gränser mellan territorium var avgjorda och oomtvistade så skulle dessa gränser i flera fall vara normativt irrelevanta. Antag att regeringen i USA beslutar att återuppta sina prov av atombomber i atmosfären och att de förutser att det påföljande nedfallet av radioaktivt stoff kommer att orsaka ett flertal dödsfall och skador. Proven kan antingen göras över Nevadaöknen eller över Machimbomba, en öken i närheten av gränsen mot Mexico. I det förra fallet kommer det radioaktiva nedfallet endast att påverka amerikanska medborgare, medan det, p.g.a. vindförhållanden, endast kommer att påverka mexikanska medborgare i det senare fallet. I god demokratisk anda arrangerar USAs regering en folkomröstning där, inte helt överraskande, en stor majoritet av medborgarna i USA röstar för Machimbomba-alternativet. Enligt statsterritoriumsprincipen så är detta beslut inte endast demokratiskt oantastligt men också bättre från demokratiskt synpunkt än att ta hänsyn till mexikanernas åsikter och förlägga testet över Nevadaöknen. Detta då det enligt denna princip endast är amerikanska medborgare som ska inkluderas i beslutsprocessen.

Ovanstående exempel är naturligtvis fiktivt men det är lätt att hitta exempel i verkligheten som är analoga, t.ex. kärnkraftsverken i Barsebäck. Placeringen av Barsebäck stod under det svenska

folkets kontroll genom deras folkvalda representanter, medan danskarna inte hade något demokratiskt inflytande över frågan. Detsamma gäller den eventuella avvecklingen av Barsebäck. Samtidigt kommer danskarna att få bära en stor del av bördan om en olycka skulle ske. Givet statsterritoriumsprincipen så innebär denna situation inget demokratiskt tillkortakommande, vilket få danskar skulle hålla med om.

Vad detta exempel och det fiktiva fallet ovan visar är att det grundläggande felet med statsterritoriumsprincipen är att den är helt okänslig för vem som påverkas av ett beslut, vilka som tjänar på beslutet och vilka som får bära bördorna av beslutet. En sådan princip är inte försvarbar i en värld där miljöföreningar, varor, kapital, m.m., rör sig alltmer fritt över statsgränserna.

De tre andra avgränsningsprinciperna som Whelan diskuterar – nationalitet, kultur och geografi – delar statsterritoriumsprincipens svagheter. Då dessa svagheter är tämligen iögonfallande så är det svårt att tro att någon seriöst har förespråkat dem som avgränsningsprinciper för demokrati som ett normativt ideal och Whelan skriver aldrig klart vad han har i åtanke. Dessutom blir Whelans diskussion intressantare om vi uppfattar den som en kritik av vissa tumregler för vilka som ska få delta i vilka beslut, d.v.s. som en kritik av de partiella avgränsningsprinciperna för demokrati som en beslutsmetod. Vi kan då se hans kritik som ett försök att identifiera när dessa tumregler är användbara och när de inte är det. Och även om Whelan har rätt när han påpekar att principer av denna typ ofta diskuteras bland statsvetare, geografer, m.m., så är det nog troligt att vad de diskuterar är användbara tumregler för specifika fall, inte generella principer som ska täcka alla fall.

Det finns emellertid ett problem om Whelans diskussion handlar om demokrati som en beslutsmetod: hans attack på demokratin förlorar all sin kraft. Om vi diskuterar demokrati som en beslutsmetod och frågar oss vilka som ska få vara med i vilka beslutsprocedurer, då är det ju klart att denna fråga ska besvaras av de normativa överväganden som i förstone motiverade vårt val av demokrati som beslutsmetod.¹² Om ens normativa ideal är t.ex. utilitarismen, då

ska man fördela rösträtt och utsträcka räckvidden för demokratiskt beslutsfattande på det sätt som maximerar folks välmåga jämfört med andra institutionella arrangemang. Och så vidare för andra normativa ideal. Med andra ord: det är en fullständigt förfelad kritik av demokrati som en beslutsmetod att den »inte själv kan ange någon lösning på de tvister som kan uppstå – och historiskt sett har uppstått – om gränsdragningar» då det aldrig har varit meningen att den skulle kunna göra detta själv. Följaktligen, om Whelans invändning mot demokratisk teori ska ha någon kraft så måste vi anta att den riktar sig emot demokrati som ett normativt ideal.

IV. Demokrati som normativt ideal och avgränsningsproblemet

EN INTUITIV AVGRÄNSNINGSPRINCIP för demokrati som ett normativt ideal är påverkanprincipen: Alla som är relevant påverkade av ett beslut bör, i någon mening, ha inflytande på beslutet. I någon mån kan den idén sägas vara implicit i parollen »government by the governed» eller som Lincoln uttryckte det »A government of the people by the same people» (Lincoln, 1861).¹³ Jag tror inte att det är förhastat att påstå att påverkanprincipen ofta är en underförstådd premiss i diskussioner av demokrati och att de få samtida teoretiker som explicit diskuterar avgränsningsproblemet verkar omfatta någon version av denna princip: »Alla som är påverkade av ett regeringsbeslut ska ha rätt att delta i styret» (Dahl, 1970, s. 64); »I en perfekt demokrati spelar alla som är påverkade [av beslutet] en roll» (Cohen 1971, s. 8).¹⁴ Påverkanprincipen är således redan en del av det demokratiska tänkandet och man behöver inte gå utanför den demokratiska traditionen för att hitta stöd för den.¹⁵ Således, om vi kan visa att påverkanprincipen är ett lovande avgränsningskriterium för ett demokratiskt normativt ideal, då har vi visat att Whelans påstående att demokratisk teori inte har resurser att lösa avgränsningsproblemet är tvivelaktigt.

Det är lätt att hitta fall som ger ett intuitivt stöd för påverkanprincipen. De flesta av oss skulle nog hålla med om att islänningar inte ska vara med och bestämma om vilken läroplan som skolstyrelsen i Waco, Texas, ska anta då de ur demokratisk synpunkt rele-

vanta isländska intressena inte står på spel. Å andra sidan kan det vara så att vilken hårspray som lärarna får använda i Waco kan vara något som relevant berör isländarnas intressen, t.ex. om sådana hårsprayer bidrar till att förstöra ozonlagret. Ett annat exempel är Frankrikes atombombsprov på Muroroua-atollerna. Då dessa prov påverkar miljön på atollerna på ett fundamentalt sätt borde dess invånare ha mycket mer att säga till om i denna fråga, och kanske till och med ha vetorätt.

Naturligtvis är skälet till att många omfattar påverkanprincipen att den är vagt formulerad. Som jag och andra har formulerat den säger den inget om vad det innebär att vara »relevant påverkad» eller vad det innebär att ha inflytande över ett beslut. För diskussionen här tror jag dock inte att mer precision behövs utan att den intuitiva idén som illustreras av exemplen ovan är tillräcklig. Låt mig dock antyda hur jag tror att en analys av dessa begrepp skulle se ut. »Relevant påverkad» kan analyseras i termer av folks intressen (till skillnad från deras välmåga eller önskningar). Skälet att läroplanen i Waco inte är något som islänningar ska få vara med och bestämma om är att islänningarnas intressen inte står på spel. Men om beslut i Waco har konsekvenser för den globala miljön så står även isländarnas intressen på spel och de bör därför helst ha någon form av inflytande över sådana beslut, t.ex. genom att beslut om vissa miljöregleringar tas på överstatlig nivå av representanter för alla stater. Det är värt att notera att om påverkanprincipen ingår som en del i ett normativt demokratiskt ideal, då beror svaret på frågan om ett beslut är demokratiskt, eller mer eller mindre demokratiskt, på vad som ligger i folks intresse. Utan kunskap om vilka intressen folk kan sägas ha kan vi inte avgöra om en institutionell struktur är tillräckligt demokratiskt eller hur den skulle kunna förbättras ur demokratisk synpunkt.¹⁶

Hur man ska redogöra för »inflytande över ett beslut» är en svår fråga som behöver sin egen uppsats. En lovande utgångspunkt, emellertid, är att analysera det delvis i termer av hur ofta en persons preferenser kan avgöra det kollektiva valet i olika situationer. Jag kan sägas ha ett visst inflytande i ett val mellan två alternativ

A och B om det finns någon situation, dvs. en möjlig uppsättning av preferenser hos de andra inblandade väljarna, där det kollektiva valet blir A om och endast om jag röstar på A.¹⁷ Till en sådan analys måste också läggas ett mått på hur en person kan påverka andras preferenser och uppfattningar, och deras inflytande över dagordningen. Man kan t.ex. ha ett stort inflytande genom att vara en person som många tror har rätt (experter, karismatiska ledare), eller genom att ha kontroll över vad som diskuteras i massmedia, eller genom att ha kontroll över vilka alternativ man ska rösta om.¹⁸

Vad är då Whelans problem med påverkanprincipen? Han tror att den »skulle kräva olika valkretsar för varje beslut» (Whelan 1983, s. 19). Likaledes skriver Dahl att »logiken hos [påverkanprincipen] ... är att för varje ny grupp av individer som är påverkade [av ett beslut] behövs en ny sammanslutning eller beslutsfattande församling» (Dahl 1970, s. 64). Med andra ord, påverkanprincipen kräver vad som är praktiskt omöjligt att genomföra.

Detta är naturligtvis sant för påverkanprincipen som en del i en praktisk beslutsmekanism men missar helt målet för påverkanprincipen som en del av ett normativt ideal. Precis som med exemplet med utilitarismen ovan så kan påverkanprincipen vara en lämplig del av ett demokratiskt ideal även om den är förkastlig som en praktisk beslutsmetod. Som en del av ett ideal använder vi den för att utvärdera olika praktiskt tillämpbara beslutsmekanismer med avseende på hur väl de approximerar idealet. Vi kommer aldrig att kunna skapa ett perfekt demokratiskt system men det är inget argument emot att försöka approximera ett sådant, precis som det vore fånigt att kritisera ett kriterium på »lång person» på grundval av att vi i praktiken aldrig kan mäta längd exakt. Även om det alltid kommer att finnas oavgörbara gränsfall, så finns det också klara fall där olika beslutsprocedurer är bättre eller sämre enligt påverkanprincipen, som exemplen ovan illustrerar.

Whelan tar upp ett annat problem med påverkanprincipen som vid första anblicken ser mer besvärande ut:

Det djupare problemet är att innan ett demokratiskt beslut om en viss fråga kan fattas (av de som är påverkade) så måste ett

tidigare beslut fattas, för varje enskilt fall, om *vilka* som är påverkade och därför berättigade att rösta om den substantiella frågan ... Och hur ska detta beslut, som kommer att bestämma resultatet av det följande substantiella beslutet, fattas? Det ska väl förmodligen också fattas på ett demokratiskt vis – dvs. av de som är påverkade – men nu stöter vi på en regress från vilket ingen procedurrell utväg är möjlig. ... Med andra ord, att hävda att de som är påverkade av ett visst beslut är de som ska fatta beslutet är att ... föreslå något som både är *en logisk och procedurrell omöjlighet*. (Whelan 1983, s. 19)¹⁹

Detta låter ju som en förödande kritik av påverkanprincipen men det är i själva verket Whelans resonemang som är egendomligt. Det finns ju ett uppenbart slut på regressen: när alla är inkluderade. Visst, det kan inte göras i praktiken, men det kan vara ett ideal att eftersträva som påminner om det hypotetiska konsensus som flitigt återopas i den kontraktsteoretiska traditionen inom politisk filosofi (t. ex. av Hobbes, Locke, Kant, Rousseau och Rawls). Men det mest underliga i Whelans resonemang är antagandet att vilka som är relevant påverkade ska avgöras genom ett föregående demokratiskt beslut. Varför ska det inte avgöras av, som jag föreslog ovan, en teori om människors intressen och en analys av konsekvenserna av olika typer av beslut och institutionella strukturer för dessa intressen? Whelan verkar blanda ihop två helt olika frågor: Vad som rättfärdigar en handling och vad som rättfärdigar en teori. När vi försöker komma fram till vilken demokratiteori eller vilken uppfattning om relevant påverkan som är mest övertygande så väger vi skäl för och emot olika teorier – det är en *epistemisk* fråga, inte en moralisk eller politisk fråga. Jag tror inte att någon demokratiteoretiker på allvar har trott att huruvida deras teori är riktig eller inte beror på folks uppfattningar om den. Jämför igen med utilitarismen enligt vilken en handling är rätt om och endast om den maximerar folks välmåga. Ingen utilitarist har dock någonsin framfört den absurda idén att vad som utgör välmåga ska avgöras av den utilitaristiska principen.²⁰

Låt oss sammanfatta. Om vi förstår demokrati som en besluts-

metod, då missar Whelans kritik helt målet då en sådan teori inte är tänkt att och inte behöver ge något svar på avgränsningsproblemet. Om vi förstår demokrati som ett normativt ideal, då finns det en lovande kandidat: påverkanprincipen.

v. Några möjliga invändningar

LÅT MIG AVSLUTA genom att föregripa vissa troliga invändningar. För det första har jag naturligtvis inte givit ett fullständigt försvar för påverkanprincipen och demokrati som ett normativt ideal. Jag har endast påvisat det intuitiva stöd som finns för påverkanprincipen och tillbakavisat den kritik som Whelan och andra har riktat mot principen. Det är fullt möjligt att det framöver visar sig att demokrati inte är ett attraktivt normativt ideal jämfört med andra alternativa ideal – vidare undersökningar krävs för att fastställa detta. Emellertid kommer skälet för en sådan slutsats inte att vara att påverkanprincipen »föreslå[r] något som både är en logisk och procedurell omöjlighet» utan för att något annat normativt ideal är mer i reflektiv jämvikt med våra genomtänkta intuitioner.

Notera också att demokrati inte nödvändigtvis behöver vara (och troligtvis inte bör vara) vårt enda ideal, det kan finnas andra ideal som det demokratiska idealet måste vägas emot – t.ex. maximering av folks välmåga – i en slutgiltig teori om hur ett gott och rättvist samhälle ser ut.

För det andra så är det förvisso så att påverkanprincipen passar väl ihop med ett demokratiskt ideal som rör fördelningen av inflytande och makt, men det kan finnas andra demokratiska ideal som principen inte passar ihop med. Ta t.ex. den epistemiska demokraten. Enligt den epistemiska uppfattningen av demokrati så är demokrati värdefullt eftersom en demokratisk beslutsprocedure genererar fler korrekta beslut, dvs. är bättre på att nå sanningen jämfört med alternativa beslutsprocedurer.²¹ Så som redan upplysningsfilosofen Condorcet visade: om väljarna i genomsnitt är bättre än slumpen på att komma fram till det rätta svaret på en fråga, då gäller, givet vissa andra antaganden, att ju fler som röstar desto större chans att nå fram till det rätta svaret på frågan.²²

Påverkanprincipen passar inte så bra ihop med denna demokratiuppfattning. Snarare verkar denna uppfattning passa bättre ihop med en avgränsningsprincip som grundar deltagandet i val på individens förmåga att svara rätt på olika frågor. Om vi har skäl att tro att den genomsnittlige väljaren är bättre än slumpen på att nå sanna svar, då har vi ett prima facie-skäl att inkludera så många individer som möjligt i omröstningsproceduren. Om inte, då fungerar argumentet som ett skäl för att utesluta folk från omröstningar. Alternativt skulle man kanske kunna formulera ett argument för representativ demokrati genom att hävda att den genomsnittlige väljaren är bättre än slumpen på att hitta »epistemiskt» goda politiker, men att professionella politiker är bättre på att nå sanningen i komplicerade politiska beslut då de har tid och resurser att informera sig om relevanta fakta. Med andra ord så kommer en avgränsningsprincip för det epistemiska demokratiska idealet att kretsa kring vilken grupp som har störst förmåga att komma fram till det rätta svaret på olika frågor, och inte handla om vilka som är relevant påverkade av beslutet.

Själv finner jag epistemisk demokrati mer rimlig som en praktisk beslutsmetod vars användning kan berättigas av något annat normativt ideal som t. ex. det utilitaristiska värdet av att i många sammanhang komma fram till det rätta svaret på en fråga. Det är dock möjligt att det finns de som tänker sig epistemisk demokrati som ett normativt ideal. I så fall finns det ett normativt demokratiskt ideal för vilken påverkanprincipen inte är en lämplig avgränsningsprincip, men för vilken det finns en annan lovande kandidat: kompetens att komma fram till rätta svar.²³

→

Gustaf Arrhenius är fil dr. samt Ph. D. och universitetslektor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet.

Noter

1 Min översättning. Jfr Dahl 1989, s. 119 ff. När jag skrev den första versionen av denna uppsats 1996 gällde detta även bidrag från mindre kända tänkare. Sedan dess har en viss utveckling på området skett, framför allt med det förnyade intresset för global demokrati.

2 Det är betecknande att i folkomröstningen om avtalet i Nordirland så gav enligt uppskattningar hela 96 procent av katolikerna fredsavtalet sitt stöd, medan endast 52 procent av protestanterna uttryckte sitt godkännande. Se <http://www.svt.se/nyheter/bakgrund/utrikes/europa/nordirlandny2/fredsprocessen.htm> (25 februari 2005).

3 En för vårt land aktuell fråga är rösträtten för icke-medborgare som har bott i landet under en längre tid. Se t.ex. Beckman 2004.

4 Min kursivering. Näsström 2003, 2004, upprepar samma påstående.

5 Noga räknat är det som jag har kallat »avgränsningsproblemet» ovan bara ett av ett antal sådana problem. Det kanske mest diskuterade avgränsningsproblemet rör folks förmåga att vara effektiva politiska aktörer. För att framgångsrikt kunna hävda ens intressen i en demokratisk process (röstning, debatt, m.m.) så krävs det en viss grad av kunskap och rationalitet. Frågan blir då hur vi ska bestämma den relevanta politiska kompetensen för att få delta i olika demokratiska processer. I detta sammanhang är det intressant att notera att Danmark länge hade olika åldersgränser för rätten att delta i val och rätten att ställa upp som kandidat, för den senare var åldersgränsens högre (Robert Goodin påpekade detta för mig). Ett annat avgränsningsproblem rör de individer som själva saknar förmågan att delta men vars intressen kommer att påverkas av de beslut vi tar och som kanske skulle kunna representeras av ombud i den demokratiska processen. Exempel är minderåriga och framtida generationer. Jag kommer inte att diskutera dessa problem här men den lösning jag förslår för Whelans problem har klara implikationer för hur vi skulle kunna ta oss an även dessa avgränsningsproblem.

6 Se Bales 1971 och Danielsson 1974, s. 28–29, för en utmärkt diskussion av denna distinktion. Danielsson och Tännsjö 1991 diskuterar distinktionen i samband med demokrati. Se även Brink 1986, s. 421–427; och Kymlicka 1990, s. 29.

7 Se Rawls 1971 och Tersman 1993.

8 Schumpeter 1976 är ett typiskt exempel.

9 Se Naess 1956 för en lång lista av dylika paroller.

10 Två exempel i litteraturen är Danielssons (1974) förslag att behandla vissa preferensaggregationsfrågor, t.ex. Arrows omöjlighetsteorem, som frågor om rättvis fördelning av inflytande; och Cristianos (1993, 1996), idé om demokrati som ett ideal där alla har samma chans att påverka utgången av ett beslut. Det mest utarbetade förslaget finns i Brighthouse och Fleurbaey 2005.

11 Se Cunningham 1987, s. 51, för samma uppfattning.

12 Jfr Dahl 1989, Barry 1991.

13 Lincoln, Message to Congress, 1861, citerat i Naess 1956, s. 285.

14 Min översättning. Cunningham 1994, s. 147, verkar också omfatta påverkanprincipen när han skriver att »då demokrati är applicerbart på alla områden där beteendet hos vissa påverkar andra på ett fortlöpande sätt, så är det lämpligt att utsträcka ... demokratiskt beslutsfattande ... bortom nationella gränser till regioner och till hela jordklotet» (min översättning). Se också Cunningham 1987, s. 25–26.

15 Whelan 1983, s. 17–18, föreslår att »det kan vara möjligt att härleda [påverkanprinci-

DEM BÖR HA RÖSTRÄTT?

pen] som en politisk tillämpning av [utilitarismen]. Enligt standardversion av utilitarismen har vi en plikt att maximera folks välmåga. Genom att lägga till det »liberala» antagandet att folk i allmänhet själva vet bäst vad som är bra eller dåligt för dem så är det tänkt att påverkanprincipen ska följa: En individ kan se till att hennes välmåga blir tillvaratagen genom att delta i de beslut som påverkar hennes välmåga. Jag är skeptiskt till detta argument. En välkänd invändning mot utilitarismen är att man kan maximera nyttan genom att offra några personer. Analogt kan man mycket väl maximera nyttan genom att utesluta vissa personer från den demokratiska beslutsprocessen då det som de uteslutna förlorar kan uppvägas av en vinst hos de som får delta. För att undvika denna och liknande slutsatser behöver man lägga till ett antal, enligt min mening, tveksamma empiriska antaganden till argumentet ovan.

16 Det finns naturligtvis flera möjliga explikationer av »relevant påverkad». Ett vanligt förslag är att de som är juridiskt bundna av en lag ska ha rätten att delta i stiftandet av lagen genom någon demokratisk procedur (se t.ex. Beckman 2004 och Tännsjö 1991). Denna tolkning kan mycket väl ligga närmare vad t.ex. Lincoln avsåg i citatet ovan. Vad jag är ute efter är dock den explikation av »relevant påverkad» som är intuitivt mest övertygande i kombination med ett normativt demokratiskt ideal (jfr sista avsnittet). »Juridiskt bunden»-principen är uppenbart en för snäv avgränsningsprincip och beroende av moraliskt irrelevanta historiska tillfälligheter. Danskarna är inte juridiskt bundna av den lagstiftning som reglerar driften av kärnkraftverken i Barsebäck men de vill väldigt gärna vara med och bestämma om verkens framtid och har utövat påtryckningar på den svenska regeringen i denna fråga. Eftersom en olycka i Barsebäck mycket väl skulle kunna drabba dansk varre än svenskar är detta också en mycket rimlig uppfattning. Dessutom är utsträckningen av »juridiskt bunden»-principen oklar. I en mening är alla jordens invånare bundna av lagstiftningen i t.ex. Sydafrika då de t.ex. kan förvänta sig vissa straff om de utför vissa handlingar på Sydafrikansk territorium. Jag vistas två veckor i Sydafrika varje år. Betyder det, enligt »juridiskt bunden»-principen, att jag bör ha rätt att delta i de Sydafrikanska valen?

17 För mer utarbetade mått, se Danielsson 1974, Goldman 1974, 1999, och Arrhenius 2005.

18 Se vidare Arrhenius 2005.

19 Sista kursiveringen är min.

20 Kanske Whelan omfattar en normativ teori enligt vilken det enda berättigade sättet att inrätta en lag eller en konstitution är genom ett demokratiskt beslut. Detta är dock en tvivelaktig uppfattning som t.ex. skulle innebära att inrättandet av demokrati i en odemokratisk stat är oberättigat.

21 Se t.ex. Estlund 1990, 1993, 1997, 1998; List och Goodin 2001; och Cohen 1986.

22 Condorcet 1785. Jfr Rabinowicz och Bovens 2003; och Pettit 2001.

23 Denna artikel ingår i forskningsprojektet *Gränslös Demokrati*, vilket är finansierat av Vetenskapsrådet. Tack till Ludvig Beckman, Krister Bykvist, Erik Carlsson, Jerry Cohen, Sven Danielsson, Robert Goodin, Hans Mathlein, Sofia Näsström, Shlomi Segal, Howard Sobel, Folke Tersman och Torbjörn Tännsjö för synpunkter och kritik. Denna uppsats har presenterats på konferenserna *Gränslös Demokrati*, Stockholms universitet, mars 2004; Philosophical Society of Southern Africa (PSSA) Annual Conference, University of Durban, Pietermaritzburg, januari 2004; och Nordic Network in Political Theory, Stockholm, oktober 2004. Tack till åhörarna vid dessa tillfällen för stimulerande diskussion.

Referenser

- ARRHENIUS, GUSTAF, »Fair Distribution of Influence», mimeo, Filosofiska institutionen, Stockholms universitet, 2005.
- BALES, R. EUGENE, »Act-Utilitarianism: Account of Right-Making Characteristic of Decision-Making Procedure?», *American Philosophical Quarterly*, vol 8, nr 3, 1971, s. 257–265.
- BARRY, BRIAN, *Democracy and Power*, Oxford: Clarendon Press, 1991.
- BECKMAN LUDVIG X., »Demokratin och debatten om de utländska medborgarnas rösträtt», i Karin Borevi och Per Strömblad (red), *Engagemang, mångfald och integration*, Integrationspolitiska maktutredningen, SOU 2004:49, s. 23–48.
- BRINK, DAVID O., »Utilitarian Morality and the Personal Point of View», *Journal of Philosophy*, vol 83, nr 8, 1986, s. 417–438.
- BRIGHOUSE, HARRY OCH FLEURBAEY, MARC, »On the Fair Allocation of Power», mimeo, CATT, Faculté de Droit Economie Gestion 2005.
- CHRISTIANO, THOMAS, »Democracy as Equality», 1993, omtryckt i D. Estlund (red), *Democracy*, Oxford: Blackwell Publisher Ltd, 2002.
- CHRISTIANO, THOMAS, *The Rule of the Many*, Boulder: Westview Press, 1996.
- COHEN, CARL, *Democracy*, Athens: University of Georgia Press, 1971.
- COHEN JOSHUA, »Deliberation and Democratic Legitimacy» i Hamlin och Pettit (red), *The Good Polity*, Oxford: Basil Blackwell, 1989, s. 17–34.
- COHEN JOSHUA, »An Epistemic Conception of Democracy», *Ethics*, vol 97, nr 1, 1986, s. 26–38.
- CONDORCET, MARIE JEAN ANTOINE NICOLAS CARITAT DE, *Essai sur l'application de l'analyse à la probabilité des décisions rendues à la pluralité des voix*, Paris: l'Imprimerie Royale, 1785; delvis översatt till engelska i I. McLean och A. B. Urken (red) *Classics of Social Choice*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995.
- CUNNINGHAM, FRANK, *Democratic Theory and Socialism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- CUNNINGHAM, FRANK, *The Real World of Democracy Revisited*, New Jersey: Humanities Press, 1994.
- DAHL, ROBERT, *Democracy and Its Critics*, New Haven: Yale University Press 1989.
- DAHL, ROBERT, *After the Revolution? Authority in a Good Society*, New Haven & London: Yale University Press, 1970.
- DANIELSSON, SVEN, *Two Papers on Rationality and Group Preferences*, Filosofiska Studier nr 21, Uppsala: Filosofiska föreningen och Filosofiska institutionen, 1974.
- Democracy*, David Estlund (red), Oxford: Blackwell, 2002.
- ESTLUND, DAVID, »Democracy Without Preference», *Philosophical Review*, vol 49, 1990, s. 397–424.
- ESTLUND, DAVID, »Making Truth Safe for Democracy» i David Copp, Jean Hampton och John E. Roemer (red), *The Idea of Democracy*, New York: Cambridge University Press 1993, s. 71–100.
- ESTLUND, DAVID, »Beyond Fairness and Deliberation: the Epistemic Dimension of Democratic Authority», i James Bohman och Willian Rehg (red), *Deliberative Democracy*, Cambridge: MIT Press, 1997, s. 173–204.
- ESTLUND, DAVID, »The Insularity of the Reasonable: Why Political Liberalism Must Admit the Truth», *Ethics*, vol 108, 1998, s. 252–275.

VEM BÖR HA RÖSTRÄTT?

- GOLDMAN, ALVIN, »On the Measurement of Power», *The Journal of Philosophy*, vol 71, nr 8, 1974, s. 231–252.
- GOLDMAN, ALVIN, »A Causal Responsibility Approach to Voting», *Social Philosophy and Policy*, vol 16, nr 2, 1999, s. 201–217.
- KYMLICKA, WILL, *Contemporary Political Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 1990.
- LIST CHRISTIAN OCH GOODIN ROBERT E., »Epistemic Democracy: Generalizing the Condorcet Jury Theorem», *Journal of Political Philosophy*, vol 9, 2001, s. 277–306.
- NAESS, ARNE, *Democracy, Ideology and Objectivity*, Oslo: Oslo University Press, 1956.
- NÄSSTRÖM, SOFIA, »What Globalization Overshadows», *Political Theory*, vol 31, nr 6, 2003, s. 808–834.
- NÄSSTRÖM, SOFIA, *The An-Archical State: Logics of Legitimacy in the Social Contract Tradition*, doktorsavhandling, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, 2004.
- PENNOCK, ROLAND J., »Democracy is not Paradoxical», *Political Theory*, vol 2, nr 1, 1974, s. 88–93.
- PETTIT, PHILIP, »Deliberative Democracy and the Discursive Dilemma», *Philosophical Issues*, vol 11, 2001, s. 268–295.
- RABINOWICZ WLODZIMIERZ OCH BOVENS LUC, »Democratic Answers to Complex Questions – An Epistemic Perspective» i M. Sintonen (red), *Socratic Method of Questioning as Philosophy and as Method*, Mechelen: Kluwer 2004.
- RAWLS, JOHN, *A Theory of Justice*, Cambridge: Harvard University Press, 1971.
- SCHUMPETER JOSEPH A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Harper & Row, 1976.
- TÄNNSJÖ, TORBJÖRN, *Populist Democracy: A Defence*, London och New York: Routledge, 1992.
- TERSMAN, FOLKE, *Reflective Equilibrium: An Essay in Moral Epistemology*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1993.
- WHELAN, FREDERICK G., »Democratic Theory and the Boundary Problem», i J. R. Pennock och J. W. Chapman (red), *Liberal Democracy*, New York och London: New York University Press 1983, s. 13–47.